

AFYON SORUNUNDAN SİLAH AMBARGOSUNA TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ (1971-1978)*

Buğra SIZAN**

ÖZ

Bu çalışmada 1971-1978 yılları arası Türk-Amerikan ilişkileri incelenecektir. Türk-Amerikan ilişkileri 1947-1960 yılları arasında altın çağını yaşamıştır. Kıbrıs Sorununun ortaya çıkmasıyla beraber Türk-Amerikan ilişkilerinde sorunlar başlamıştır. Johnson Mektubundan sonra Türk-Amerikan ilişkilerinin tartışılmaya ve sorgulanmaya başladığı bir döneme girilmiştir. Anadolu'da geleneksel olarak yüzyıllardır afyon ekimi yapılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri tarafı Türkiye'den, afyon ekiminin yasaklanması talebinde bulunmuştur. Türk köylüsünün geçim kaynaklarından olan afyonu Türkiye sınırlandırılabilirliğini, devlet kontrolünde ekim yapılabileceğini fakat yasaklanmayacağını açıklamıştır. Türkiye'nin bu kararı üzerine ABD, Türkiye'ye karşı ambargo uygulanması için çalışmalara başlamıştır. 1971 yılındaki Afyon krizinde Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir gerilim alanı olmuştur. Kıbrıs'ta 1974 yılındaki askeri darbe sonrası adada devlet düzeninin bozulması, Kıbrıs Türklerinin hayatlarının tehlike altına girmesi sonucunda Türkiye, garantörlük hakkını kullanarak Kıbrıs Barış Harekâtı düzenlemiştir. Kıbrıs Barış Harekâtıyla beraber Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. Türkiye'nin meşru ve haklı Kıbrıs Barış Harekâtına karşı ABD, Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. ABD'nin 1975-1978 yılları arasında Türkiye'ye silah ambargosu uygulamasına rağmen, ambargo Türkiye'yi haklı davasından vazgeçirmemiş, ABD, 1978 yılında silah ambargosunu kaldırarak Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye; ABD; Kıbrıs; Afyon Sorunu; Kıbrıs Barış Harekâtı; Silah Ambargosu

* Bu çalışma Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen "Çok Boyutlu Dış Politikada Türk-Amerikan İlişkileri (1964-1978)" adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, bugrasizan95@gmail.com, ORCID Kimliği:0000-0001-5105-4971

**TURKISH-AMERICAN RELATIONS FROM THE AFYON CRISIS TO THE ARMS
EMBARGO (1971-1978)**

ABSTRACT

In this study, Turkish-American Relations between 1971-1978 will be examined. Turkish-American relations had their golden age between 1947-1960. With the emergence of the Cyprus Problem, problems began in Turkish-American relations. After the Johnson Letter, we entered a period in which Turkish-American relations began to be discussed and questioned. Opium has been cultivated traditionally for centuries in Anatolia. The United States of America requested Turkey to ban the cultivation of opium. Turkey has declared that opium, which is one of the livelihoods of Turkish villagers, can be limited and cultivation can be done under the control of the state, but it will not be banned. Upon this decision of Turkey, the USA started to work on the implementation of an embargo against Turkey. After the 1971 Afyon crisis, there was a new area of tension in Turkish-American relations. has begun. After the 1974 military coup in Cyprus, as a result of the deterioration of the state order on the island and the endangerment of the lives of the Turkish Cypriots, Turkey, using its guarantor right, organized the Cyprus Peace Operation. With the Cyprus Peace Operation, a new era has been entered in Turkish-American relations. Against Turkey's legitimate and justified Cyprus Peace Operation, the USA started to impose an arms embargo on Turkey. Although the USA imposed an arms embargo on Turkey between 1975 and 1978, the embargo did not deter Turkey from its rightful cause, and the USA lifted the arms embargo in 1978 and entered a new era in Turkish-American Relations.

Keywords: Turkey; USA; Cyprus; Opium Problem; Cyprus Peace Operation; Arms Embar

1. AFYON (HAŞHAŞ) SORUNU

Afyon sorununun gelişimine baktığımızda, ABD’de 1960’lı yıllarda Vietnam Savaşı sonrası uyuşturucu tüketimi artmaya başlamıştır. ABD’de gençlerde giderek artan uyuşturucu tüketimi başkanlık seçimlerinde gündeme gelmiştir. Richard Nixon başkanlık kampanyası sırasında Vietnam Savaşını bitirmeyi ve uyuşturucuyla mücadele etme sloganıyla girdiği seçimleri kazanmıştır. Amerikan başkanı seçilen Richard Nixon ilk iş olarak Amerikan gençliğini öldüren uyuşturucuyla mücadeleye başladı.

Konunun Türkiye ile olan ilgisine bakıldığında ise, Anadolu topraklarında yüzyıllardır afyon ekimi yapılmaktadır. Haşhaş bitkisi geleneksel olarak Türk köylüsü için temel geçim kaynaklarından biridir. Haşhaş bitkisi gıda sanayi ve ilaç sanayinde hammadde olarak kullanılmaktadır. Haşhaş bitkisi eroinin temel hammaddesidir. Türkiye’de yetişen haşhaş dünyanın kaliteli haşhaşları arasındadır.

Dünyadaki uyuşturucu üretimi güzergahı Güneydoğu Asya’dan Altın Üçgen denilen ülkelerden çıkmakta, Afganistan üzerinden Türkiye’ye gelip Fransa’da hap haline getirilerek ABD’ye satılmaktadır. ABD’ye göre uyuşturucu ticareti Türkiye üzerinden gerçekleşmekteydi. ABD’li yetkililere göre uyuşturucu ticaretinin merkezi Türkiye olarak görülüyordu.

Nixon yönetimi, Türkiye’ye haşhaş ekiminin yasaklanması için girişimlere başladı. 1969 yılında ABD Büyükelçisi, Başbakan Süleyman Demirel ile görüşmesinde Türkiye’nin haşhaş ekimi ve afyon üretimini yasaklamasını istemiş, doğacak zararların karşılanması için 5.000.000 dolar yardımda bulunmayı teklif etmiştir. (Erhan, 2018, s. 73)

ABD tarafından gelen bu teklifi Başbakan Süleyman Demirel kabul etmemiştir. Türkiye’nin haşhaş ekimini yasaklayamayacağını, Türk köylüsünün haşhaş uyuşturucu amacıyla değil, geçimini sağlamak amacıyla kullandığını belirtmiştir. Yüzyıllardır Anadolu topraklarında haşhaş ekildiği, afyon üretiminin sınırlandırılabilceği ortaya konmuştur. Amerikan basını tarafından Türkiye aleyhinde kara propaganda yapılmaya başlandı.

Türkiye, afyon üretimini yasaklamanın mümkün olmadığını, fakat sınırlama getirileceğini belirtiyordu. Haşhaş ekiminde kademeli olarak sınırlamaya gidilmiştir. Devlet kontrolü altında belirli illerde haşhaş ekimine izin verilecekti.

1960 yılında 42 ilde ekim yapılırken 1969 yılında 9 ile, 1970 yılında ise 7 ilde haşhaş ekimine izin veriliyordu Amerikan Uyuşturucu ile Mücadele Ajansı (DEA) ile ortak operasyonlar yapılması teklifinde bulunuldu. Türkiye’de narkotik birimleri kurularak uyuşturucuyla mücadelede başarılı sonuçlar alınmıştır. Alınan tedbirler sonrası uyuşturucu amacıyla afyon üretimi büyük ölçüde engellenmiştir. Fakat Amerikan tarafına göre Türkiye’nin yaptıkları olumlu olsa da afyon üretimi yasaklanmalıydı.

ABD tarafına göre Türkiye’ye askeri ve ekonomik yardımda bulunuyordu. Yapılan yardımlara karşı Türkiye’nin haşhaş ekimini yasaklaması gerekirdi. Amerikalılara göre Türkiye’nin haşhaş ekimini yasaklaması müttefiklik ilişkisine aykırı olarak görülüyordu. ABD’li senatörlere göre Türkiye’ye 20 yıldır Amerikan yardımı yapılmaktaydı. Türkiye’nin afyon ekimini durdurması yapılan yardımlara göre önemsiz kalır gibi açıklamalarından sonra sorun başka bir boyuta geçmiştir. (Arcayürek, 1985, s. 145)

ABD Temsilciler Meclisinde ve Senato’da Türkiye’nin haşhaş ekimini yasaklaması için girişimlere başlandı. ABD Adalet Bakanı John Mitchell’e göre Türkiye gibi ülkelerdeki yasadışı afyon üretimini önlemek için ekonomik yaptırımlar ve ambargo uygulanmasını ortaya atmıştır. (Uslu, 2016, s. 251) .

Amerikan Kongresinin Türkiye'ye karşı tavrı giderek sertleşmeye başlamıştır. Temsilciler Meclisi ve Senato'da yapılan konuşmalar Türkiye'yi bir dost ülke olarak değil, düşman bir ülke gibi görmekteydi. Türkiye'nin yasadışı afyon üretimini engelleme konusundaki başarılarını dikkate almıyordu. Amerikalı yetkililer Türkiye'nin gerçeklerini, sosyo-ekonomik yapısını gözlemliyordu. Türkiye'deki afyon tarlalarının yok edilmesini, afyon tarlaların buldozlerle ezilmesi söyleniyordu.

ABD Temsilciler Meclisi ve Senato üyeleri Türkiye'nin afyon üretimini yasaklamadığı takdirde, yaptırımlar uygulama açıklamaları arka arkaya gelmeye başlamıştır. Ambargo kararı ekonomik ve askeri alanlarda olacaktı. Amerikan kongresinde bazı görüşlere göre Türkiye haşhaş ekimine devam ederse, Türkiye'yi yola getirmek için gerekirse afyon tarlalarının bombalanması dahi gündeme gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, çıkarlarına uymayan bir konuda Türkiye'yi gözden çıkarıyordu. Amerikalılara göre Türkiye, kendisinden istenenleri yapmalıydı. ABD'nin bu tutumu kabul edilemezdi.

12 Mart 1971 muhtırasından sonra Nihat Erim başkanlığında yeni hükümet kurulmuştur. Nihat Erim hükümeti, ordunun muhtırası sonrası kurulan bir ara rejim hükümetiydi. Hükümet teknokratlardan oluşuyordu. Hükümetin bir seçim kaygısı yoktu. Yeni kurulan hükümette askerlerin gölgesi vardı. Başbakan Nihat Erim hükümeti Türk halkının isteklerini, Türk köylüsünün, çiftçisinin dikkate almadan 29 Haziran 1971'de afyon ekimini yasaklamıştır.

Nihat Erim anılarında *'Amerika bu kadar sıkışmış bir durumda iken, bizde bu afyon ekici ve onun çevresindeki illeri, son yasaklamaya giren yedi ili kapsamına alacak, bir tarım modernizasyonu işine girsek, Amerika'nın teknik ve mali yardımını bu konuda sağlasak, Türkiye'de tarım modernizasyonu için yapılacak çalışmalarda, bu bölgemizi pilot bölge olarak kullansak, hem o bölge halkına hizmette bulunmuş oluruz, hem de o bölgeden bütün Türkiye'de birden bire, dünyanın en ileri ürününü veren tarım çalışmalarının, tarım tekniğinin uygulanmasına geçilmişti düşüncesindeydim.*

İşte bu düşünce ile zaten 42 küstür ilden dört ile indirilmiş olan afyon üretimi, haşhaş ekimini büsbütün yasaklamak ve Amerika'nın bu konuda minnetini, muhabbetini ve her türlü yardımını kazanmak fikri bende galip gelmişti.' (Erim, 2018, s. 233)

Afyon ekiminin yasaklanması kararı Türk halkında tepkilere yol açmıştı. Türk halkının istekleri dikkate alınmamıştır. Amerika tarafında ise Nihat Erim hükümetinin afyon yasağı kararı büyük bir sevinçle karşılanmış, ABD Başkanı Richard Nixon, Türkiye'yi alınan bu karardan dolayı tebrik etmiştir.

İhsan Sabri Çağlayangil anılarında *'Amerikan büyükelçisi bana geldi. Sayın Demirel'e lütfen söyleyiniz. Sizde nerede ne kadar haşhaş ekiliyorsa, biz onun parasını peşin verelim, ekimi durdursunlar, dedi. Peki söyledim dedim. Sayın Demirel'e söyledim. Aldığım cevap şöyleydi: 'Bizim 27 ilimiz ve çevresinde haşhaş ekiliyor. Bizde afyondan adını alan iller var. Bunu yapamayız. Ama ekim alanlarını giderek daraltabiliriz'. Gittim Amerikan elçisine söyledim. Bana, 'Beni bir kere de bu konuda başbakanınızla görüştürebilir misiniz?' dedi. 'Peki söyledim' dedim. Gittim, Sayın Demirel'e yine söyledim. Demirel kabul etti. Görüşüldü. Aynı cevabı verdi Sayın Demirel. Bu görüşmeden sonra Amerikan Büyükelçisi, 'Çok yazık. Bundan çok fena neticeler doğacak' dedi. Çok fena neticeler belli oldu. Üç ay sonra bizim hükümetimiz düşürüldü'.* (Cılızoğlu, 2007, s. 82-83)

Ara rejim sonrası 1973 seçimleri sürecinde afyon yasağı konusu gündemde olmuştur. Seçime bütün partiler afyon yasağının kaldırılması vaadiyle girmiştir. 1973 seçimlerinden sonra Bülent Ecevit başkanlığında kurulan Cumhuriyet Halk Partisi- Milli Selamet Partisi koalisyon

hükümeti afyon yasağını 1 Temmuz 1974 yılında kaldırmıştır. Afyon yasağının kaldırılması Türkiye’de büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.

Başbakan Bülent Ecevit’in afyon yasağının kaldırılması ile ilgili mecliste yaptığı bir konuşmasında: *“Demokratik bir ülkenin yurttaşlarına, ‘Sen yüzyıllardan beri dedelerinden, atalarından görerek alıştığın bir yaşam yolunu, hayat yolunu bırak, sen bu yolu bıraktıktan sonra biz ileride sana başka yaşam yolları arayacağız’ denemez. Fakat Türkiye’de böyle yapılmıştır. Bir alternatif geçiş yolu gösterilmeksizin, belli yörelerin köylüsü, adeta boşlukta ve çaresiz bırakılmıştır. Onun için hükümetimiz programına uygun olarak haşhaş ekimine yeniden izin verme kararı almıştır.”* (Ecevit, 2015, s. 430-431)

Türkiye’nin afyon yasağını kaldırması, ABD’de büyük bir tepki çekmiştir. ABD tarafı Türkiye’yi cezalandırmak istemiştir. Yasağın kalkmasından sonra Amerikan Senatosunda Türkiye’ye ambargo uygulanma teklifleri görüşülmeye başlandı. ABD’de ve Birleşmiş Milletler raporlarında Türkiye’nin afyon ekimi konusunda aldığı tedbirlerin başarılı sonuçlar verdiği kabul edilmiştir. (Robins, 2007, s. 23) Türkiye’nin Kıbrıs Barış Harekâtına başlamasından sonra Afyon Sorunu ikinci planda kalarak gündemden düşmüştür.

2. KIBRIS BARIŞ HAREKATI

Kıbrıs’ta 1960 yılında kurulan Türkler ve Rumlardan oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti’nde sorunlar bitmemiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren sorunlu bir yapı haline gelmiştir. Kıbrıslı Rumlar, adadaki Türk varlığını hiçbir zaman kabul etmemiş, Kıbrıs Türklerini yok saymıştır. Rumlar, Türkleri ikinci sınıf vatandaş olarak görüyordu. Kıbrıs Türklerinin Londra ve Zürih Anlaşmalarından gelen kurucu unsur olmalarını kabullenmeyip, azınlık statüsü altında olmalarını istiyordu.

Kıbrıslı Rumlar, EOKA Terör Örgütü ile Türklere karşı saldırılara başlamışlardır. Rumların amacı, adada yaşayan Türkleri yıldırmaaktır. Türklere karşı planlı saldırılar ile Kıbrıs’ın tek hâkimi olmayı istemişlerdir.

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, 1963 yılında, Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasında değişiklik talep etmiştir. Rumlar, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının daimî veto hakkının kaldırılmasını, Kıbrıs anayasası gereği Türklere verilen hakların sınırlandırılmasını istemiştir. Rumlar amaçlarına ulaşmak için Türk köylerini basıp, adada yaşayan Türkleri öldürmeye başlamıştır.

1963 yılında Rumların, Kanlı Noel Saldırısı acı bir olaydır. Kanlı Noel sonrası Türkler yaşadıkları yerleri terk ederek, adanın %3’ünde yaşamaya başlamıştır. (Vatansever, 2010, s. 1513). Türkler, Kıbrıs’ta zor koşullar altında hayatlarını devam ettirmeye başladı.

Kıbrıs’ta Türklerin can ve mal güvenliğinin ortadan kalkmasından sonra Türkiye, garantörlük haklarını kullanarak adaya askeri müdahalede bulunmayı istemiştir. Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesini önlemek için ABD Başkanı Lyndon Johnson, mektup göndermiştir. Johnson Mektubu sonrası Türkiye, beklemediği bir şekilde ABD’nin ağır tepkisiyle karşılaşmış ve Kıbrıs’a müdahaleyi yapamamıştır.

Johnson Mektubu, Türkiye’de büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Kıbrıs’ta, Türklere karşı Rum saldırıları şiddetini artırarak devam etmiştir. Türkiye, Johnson Mektubu olayından sonra gerekli dersleri alarak olası bir çıkarma için hazırlıklara başlamıştır. Kıbrıs Türklerini korumak için Türk ordusunun modernizasyonuna başlandı. Askeri anlamda gerekli çıkarma gemileri, hava indirme birlikleri hazırlanmaya başlamıştır.

Kıbrıs Türklerini, Rum saldırılarından korumak için 1964 ve 1967 yıllarında hava hareketleri düzenlenmiştir. Türkleri korumak için hava hareketleri yapılsa da kara harekâtı yapılamamıştır. Kıbrıs'ta Rum saldırıları şiddetini artırarak devam etmiştir. Türkiye'nin askeri hazırlıkları hızla ilerleyerek iş artık uluslararası ortam değerlendirmesine kalıyordu. (Erim, 1975, s. 302)

Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 yılında Makarios'a karşı bir darbe olmuştur. Darbeyi Yunanistan'daki Albaylar Cuntasının desteğini alan Nikos Sampson yapmıştır. Nikos Sampson, Türklere saldırılarda bulunan EOKA Terör Örgütünün eski liderlerindendi. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, darbe sonrası adadan kaçmıştır. Nikos Sampson liderliğindeki cunta Türklere karşı saldırılarda bulunmaya başlamış, adada devlet düzeni ortadan kalkmıştır.

Türkiye, Kıbrıs'ta ortadan kalkan devlet düzenini sağlamak ve adada yaşayan Türklerin hayatlarını korumak için girişimlere başlamıştır. Başbakan Ecevit, Kıbrıs'ın garantör ülkeleriyle görüşmelerde bulunmuştur.

Başbakan Bülent Ecevit'in ABD temsilcisi ile görüşmesi sırasında Kıbrıs Barış Harekâtı başlıyordu. 1964-1974 arası dönem değerlendirildiğinde Türkiye'nin gelmiş olduğu durum dikkate değerdir. Johnson Mektubu sonrası, Kıbrıs'a müdahale edemeyen Türkiye, ABD'nin müdahalenin durdurulması isteklerine karşı durabilecek bir duruma gelmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi Sisco ile görüşmesinde Başbakan Bülent Ecevit: *“Tarih tekrerrür edebilir, ama bu, hataların da tekrar edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Siz on yıl önceki hatanızı tekrar edebilirsiniz, fakat biz tekrarlamayacağız dedim. Sizin hatanız bize engel olmaktı. Bizim hatamız da size uymaktı. Sonucu gördünüz: Türk Amerikan ilişkileri on yıl boyunca zedelenmiş olarak kaldı ve Türk- Yunan ilişkileri büsbütün bozuldu ve Kıbrıs'ta iş ne noktaya geldi görüyorsunuz. Demek ki bu davranış bir hataydı. Biz tekrarlamayacağız bu hatayı, siz isterseniz tekrarlamaya uğraşın.”* (Ecevit, 2015, s. 126-127)

20 Temmuz 1974 günü Türkiye, adada bozulan devlet düzenini sağlamak, adada yaşayan Türklerin hayatlarını korumak için Londra ve Zürih Anlaşmalarına dayanan garantörlük hakkına dayanarak harekât kararı almıştır. Başbakan Bülent Ecevit'in TBMM Özel oturumunda yaptığı konuşmasında: *“Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a barış, sükûn ve özgürlük getirmek için, Kıbrıs Devletinin bağımsızlığına ve anayasal düzenine yöneltilen saldırıyı bertaraf etmek için ve adadaki Türklerin, aziz soydaşlarımızın haklarını ve güvenliğini güvence altına almak için giriştiği harekât başlamıştır.”* (T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 1974, s. 19)

Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri, Rum saldırılarından dolayı sıkışmış durumda olan Kıbrıs Türklerinin hayatlarını kurtarmıştır. Rumlar tarafından kuşatma altında bulunan Türk köyleri kurtarılmıştır. Türk ordusu adanın kuzeyinde Lefkoşa-Gönyeli-Girne hattı üzerine tutarak, Kıbrıs topraklarının %7'sini fiili hakimiyeti altına almıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı, Birleşmiş Milletler ve ABD tarafından meşru ve haklı olarak görülmüştür. Birleşmiş Milletlerin çağrısı üzerine 25 Temmuz 1974'te Cenevre'de barış görüşmeleri başlamış ve ateşkes ilan edilmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Nikos Sampson yönetimi devrilmiş, yerine Glafkos Klerides gelmiştir. Yunanistan'da Albaylar Cuntası devrilerek, ülkede demokrasiye geri dönüş süreci başlamıştır. Yunanistan, Kıbrıs Barış Harekâtına tepki olarak NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır.

Cenevre Konferansı sırasında Türk tarafı adada anayasal düzenin ortadan kalktığını, Kıbrıs'ta Türklerin can güvenliğinin sağlanacağı ve haklarının korunacağı bir federatif yapı kurulması gerektiğini belirtmiştir. Rum tarafı ise Kıbrıs Barış Harekâtının meşru olmadığını, Türk

askerinin adada işgalci olduğunu ve adadan çekilmesini istemiştir. Cenevre Konferansı sonrasında imzalanan Cenevre Protokolü, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesini meşru saymış, Kıbrıs Türk toplumunun haklarını kabul ettirmiştir. (Fırat, 2015, s. 746)

Cenevre Konferansı sürerken Rumlar ateşkesi ihlal etmeye başlamıştır. Rumlar Türk yerleşim yerlerini kuşatıp, saldırıya başlamıştır. Kıbrıs'taki tehlikeli durum Türkler için devam ediyordu. Magosa surlarına sıkışan 10.000 kişi aç ve susuzdu. Adadan gelen haberler durumun Türkler için dayanılmaz bir hale geldiğini gösteriyordu. (Birand M. A., 1985, s. 430) Adada yaşayan Türklere saldırıların devam etmesi üzerine Türkiye, Kıbrıs'a İkinci Harekate başlamıştır.

İkinci Harekât ile adada dağınık halde olan Türkleri, Rum saldırılarından kurtarmak amaçlanmıştır. İkinci Harekât sonrası Türk Silahlı Kuvvetleri, Magosa- Lefkoşa- Omorfo hattını tutmuştur. (Olgun, 1991, s. 43). İkinci Harekât sonrası adada dağınık halde olan Türkler bir araya toplanmış ve Kıbrıs'ın günümüzdeki sınırları oluşmuştur.

Şükrü Sina Gürel'e göre: "*Aslında Johnson Mektubu ile beraber söylenmesi gereken bir şey daha var o da Johnson Mektubuna kadar Türkiye büyük ölçüde kendi ulusal çıkarlarını sadece ve sadece batının bütüncül çıkarlarının bir parçası olarak görüyordu. Johnson Mektubu ile birlikte farkına vardı ki, batının bütüncül çıkarlarıyla çelişmeyen mutlaka o bütüncül çıkarlar kapsamı içinde kalması gerekmeyen, kendine özgü ulusal hak ve çıkarları vardır. Kıbrıs Barış Harekâtı bu anlayış çerçevesinde Ecevit hükümetinin verdiği bir karardır.*" (Gürel, Şükrü Sina Gürel ile Mülakat, 2019)

ABD, Kıbrıs'a yapılan Birinci Harekâtı meşru kabul edip, İkinci Harekâtı kabul etmemiştir. Türkiye'nin İkinci Harekâtı ABD tarafından işgal olarak nitelendirilmiştir. ABD, Türkiye'nin adada işgalci olduğunu belirterek, Kıbrıs'tan askerlerini çekmesini istemiştir. Türkiye ise Rumların ateşkesi ihlal ederek Türk yerleşimlerine saldırdığını, hareketin garantörlük anlaşması hükümlerine dayandığını açıklamıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerçekleştirdiği İkinci Harekatin haklı ve meşru sebeplere dayandığını belirtmiştir.

Türkiye'nin uluslararası hukuka uygun, haklı Kıbrıs davasında ABD'nin ambargo uygulama kararı Türk- Amerikan ilişkilerinde etkileri yıllarca sürececek bir süreci başlatmıştır.

3. SİLAH AMBARGOSU

Amerikan Kongresi, Türkiye'nin 1974 yılında afyon yasağını kaldırmasından sonra Türkiye'ye ambargo uygulanması için görüşmelere başlamıştı. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başlamasından dolayı afyon yasağı ikinci planda kalmıştı. Türkiye'nin İkinci Harekate başlamasından sonra ABD Temsilciler Meclisi ve Senatosunda Türkiye'ye karşı ambargo uygulanma kararları görüşülmeye başlandı.

Amerikan Kongresi ve Senatosunda, Türkiye karşıtı bir hava hakimdi. Amerikan Kongresindeki Yunan ve Ermeni lobisi Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması için girişimlerde bulunuyordu.

ABD'de yaşanan Watergate Skandalı sonrası Amerikan Kongresinde Richard Nixon ve yönetimine karşı güvensizlik oluşmuştu. Amerikan Kongresi, başkan ve yönetiminin tekliflerini geri çeviriyordu.

Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması kararı Amerikan Kongresi ile Dışişleri Bakanı Henry Kissinger arasındaki hesaplaşmaya dönüşmüştü. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'a göre Kongre'nin dış politika yapımına müdahale etmesi doğru değildi. Dış Politika, yürütme organı olan Amerikan Başkanı ve yönetimine aitti.

ABD Başkanı Gerald Ford ve Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmaması için çalışmalarda bulunmuştur. Amerikan Kongresindeki Yunan lobisi baskılarını artırıyordu. ABD Başkanı Gerald Ford, ambargo yasasını iki kez veto etse de Kongre ile uzlaşmak zorunda kalmıştır. (Bostanoğlu, 2008, s. 494)

17 Aralık 1974'te Amerikan kongresinde alınan kararla, 5 Şubat 1975 tarihine kadar Türkiye'nin Kıbrıs'tan askerlerini çekmediği takdirde silah ambargosu uygulanacaktı. 5 Şubat 1975'te Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'ye karşı askeri yardımları durdurma ve silah ambargosu uygulama kararı almıştır. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devletinin kurulduğu ilan edilmiştir. Kıbrıs Türk Federe Cumhuriyetinin ilanı ABD'nin silah ambargosuna Türkiye'nin cevabı niteliğinde olmuştur.

Yunan lobisinin etkili tutumu, Amerikan Kongresinin Türkiye'nin afyon yasağının kaldırılmasına duydukları öfke ve Türkiye'yi cezalandırma isteği silah ambargosunun uygulanmasını sağlamıştır. Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ve Başkan Gerald Ford, özel görüşmeler ve basın toplantıları ile Kongre'nin silah ambargo kararını yumuşatmaya çalışsa da etkili olamamıştır. (Sönmezoğlu, 2016, s. 292).

17 Haziran 1975 tarihinde Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'ne nota vermiştir. Türkiye'deki 20 kadar Amerikan üssü statüsü hakkında 30 gün içinde müzakere yapılmadığı takdirde 'yeni bir durumun' ortaya çıkacağını açıklamıştır. (Gönlübol & Kürkçüoğlu, 2014, s. 590). ABD'nin silah ambargosu uygulaması kararında geri adım atmaması üzerine Başbakan Süleyman Demirel Hükümeti, 25 Temmuz 1975'te Ortak Savunma İş birliği Anlaşmasını feshetmiştir. ABD'nin Türkiye üzerindeki bütün üs ve tesislerinin faaliyeti durdurulmuştur. İncirlik üssü, NATO kapsamında hariç bırakılmıştı.

Başbakan Süleyman Demirel'in Meclis Genel Kurulunda yaptığı bir konuşmasında ‘‘ Dostluklar ancak karşılıklı münasebetlere dayanır, karşılıklı menfaatlere dayanır. Türkiye, sadece yük çeken, sadece fedakârlık yapan bir ülke olamaz. Birleşik Amerika ile mevcut olan bütün ortak tesisler, savunma tesisleri kapatılmıştır, tarafımızdan kapatılmıştır.

Bir tarafta Türkiye'ye silah ambargosu tatbik etmek suretiyle, Türkiye'nin savunmasını zayıflatmış bulunan bir Birleşik Amerika olacak; diğer tarafta, Türkiye ile ortak savunma işi içinde bulunan bir Amerika olacak; bu ikisini bağdaştırmak mümkün değildir. Ama bütün bunlardan, bu memleketle olan münasebetlerde yeni çizgiler arayarak, yeni menfaat beraberliği arayarak çıkabilmek lazımdır’’. (Neziroğlu & Yılmaz, 2014, s. 287)

Fahir Armaoğlu'na göre ‘‘ NATO içinde müttefik durumunda bulunan iki devletten birinin diğerine silah ambargosu tatbik etmesi, tarihte eşine rastlanmayan bir gariplik örneği olmuştur.’’ (Armaoğlu, 2017, s. 720) Amerika Birleşik Devletleri'nin silah ambargosu Türkiye'de büyük tepkilere sebep olmuştur. Amerikan karşıtlığı Türk-Amerikan ilişkilerinde hiç olmadığı kadar artış göstermiştir.

Johnson Mektubu ve Afyon Sorununda görülebileceği üzere yaşanan sorunlar karşısında ABD'nin Türkiye'ye karşı ambargo kartını kullanması, Türk-Amerikan ilişkilerinin tek taraflı yapısını gözler önüne sermiştir. Türk ordusunun ağırlıklı olarak Amerikan silahları kullanmasına rağmen silah ambargosunun devam etmesinin ABD açısından başarılı olmadığı görülmüştür. (Howard, 1976, s. 308) 1975 yılında Türkiye'nin Amerikan üslerini kapatması ile ambargo kararı geri tepmiştir.

Türkiye, Amerikan üslerinin faaliyetini durdurarak, ABD'ye her zaman istediğini yapamayacağını göstermiştir. ABD, yaşanan gelişmeler ve Türkiye'nin kararlı tutumu

sonrasında karşı ambargo kararını gözden geçirmeye başlamıştır. Üslerin kapatılmasından sonra ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı istihbarat anlamında zayıflaması, ABD'nin Türkiye'yi kaybetmek istememesi sonucunda ambargonun kalkması için görüşmelere başlanmıştır.

Müttefikleri olan ABD ve NATO'ya güvenmeyen Türkiye yaşanan sorunlar karşısında yeni bir ordu oluşturmaya gitmiştir. Ege Ordu Komutanlığı NATO kuvvetleri dışında oluşturuldu. Türkiye, güvenliğini 1952 yılından beri NATO'ya göre düzenlemiştir. NATO'nun güvenlik şemsiyesi altında olan Türkiye'nin yaşanan olaylardan sonra NATO'ya bağlı olmayan bir ordu kurması düşünülemeyecek bir konuydu. Ege Ordu Komutanlığının kurulması Türkiye- NATO ve ABD ilişkilerindeki gelinen noktayı gösteriyordu.

Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında askeri mühimmat konusunda yaşanan sıkıntılar, ABD'nin NATO müttefiki olan Türkiye'ye, başka bir örneği olmayan şekilde ambargo uygulaması Türk savunma sanayiinin geliştirilmesini hızlandırmıştır. 1975 yılında ASELSAN kurulmuştur. Türkiye, milli savunma sanayi kuruluşları oluşturarak askeri anlamda dışa bağımlılığını azaltmak istemiştir.

Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin uyguladığı silah ambargosu karşısında çok boyutlu bir dış politika anlayışını uygulamaya devam etmiştir. Silah ambargosunun etkilerini azaltmak için Türkiye, komşu ülkeler ve Ortadoğu coğrafyasıyla ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerde silah ambargosu sürecinde artarak devam etmiştir.

Silah ambargosundan dolayı Türk ekonomisi zarar görmüştür. Türkiye, yakın coğrafyasıyla iyi ilişkiler kurarak, silah ambargosunun Türk ekonomisine olan etkilerini azaltmayı amaçlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ile yapılan müzakereler sonucunda 26 Mart 1976 yılında Türk-Amerikan Savunma ve İş birliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma ile Türkiye'deki üs ve tesislerin NATO görevleri dışında kullanılmayacağı belirtiliyordu. Anlaşmanın 18. Maddesinde '*ABD hükümeti, bu anlaşmanın ilk 4 yılı içinde hibe, kredi ve ödünç olmak üzere bir milyar dolar tutarında savunma malzemesini Türkiye'ye verecektir. Bu meblağ, dört yıllık süre içinde eşit miktarlara bölünerek ödenecektir. Başka konularda anlaşmaya varılmadığı takdirde, bahsi geçen toplam miktarın %25'i olan 250 milyon dolar, tahsisi yapılmış olarak dört yıl öncesinden hazır olacaktır. İlk yıl için hibe miktarı 75 milyon dolar olacak ve dört yıl içinde hibe miktarı 250 milyon dolardan az olamayacaktır.*' (Armaoğlu, 1991, s. 294)

ABD Kongresinin, yapılan anlaşma ile Türkiye'ye verilecek yardım miktarını fazla bularak onaylamaması üzerine 1976 Savunma ve İş birliği Anlaşması kabul edilmemiştir.

Silah ambargosu sırasında Türkiye'nin uluslararası görünümü son derece kötüydü. Dünya basınında Türkiye aleyhinde gazetelerde yazılar yazılıyor, filmler oynatılıyor, Türkiye karşıtı gösteriler yapılıyordu. Türkiye'nin Avrupa'ya ihraç ettiği portakallar Rumlar tarafından Kıbrıs'tan gelen yağma malları denerek, mahkeme yoluyla el konuluyordu. (Birand M. A., 1979, s. 275). Türkiye'nin uluslararası hukuka uygun, haklı sebeplere dayandığı Kıbrıs konusunda dünya tarafından haklı iken haksız duruma düşürülmeye çalışılıyordu. Yaşanan bu durumlar Türkiye'nin sıkışmışlığını gösteriyordu.

4. SİLAH AMBARGOSUNUN KALKMASI VE SONUÇLARI

Amerika Birleşik Devletleri 26 Eylül 1978 yılında Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosunu kaldırmıştır. Amerikan Kongresi ambargonun kaldırılması kararında Kıbrıs sorununun barışçıl yollarla adil ve kalıcı bir şekilde çözümü Amerikan dış politikasının amaçlarından olacaktır. Amerika Birleşik Devletleri bölgede Türkiye ve Yunanistan arasındaki mevcut askeri güç

dengesinin korunmasına dikkat edecekti. (Gürel, 2018, s. 153). Amerikan Kongresi Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımlarda 7/10 ilkesini benimsemiştir. ABD yapacağı her yardımda Yunanistan'a Türkiye'ye yapılan yardımdan fazlasını verecekti. Amerikan Kongresinin ilke kararı günümüzde de geçerlidir.

Türkiye, silah ambargosu sürecinde büyük zararlar görmüştür. Soydaşlarının hayatlarını kurtarmak için Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunan Türkiye, Amerikan ambargosuyla karşı karşıya kalmıştır. Ambargo sürecinde Türk ekonomisi zarara uğramıştır. Türkiye 1975-1978 yılları arasında müttefikleri olan ABD ve NATO ülkelerince dışlanmıştır. NATO'nun kuruluşundan itibaren Türkiye'den başka hiçbir ülkeye ambargo uygulanmaması ayrıca dikkate değer bir konudur.

Oral Sander'e göre " *Asıl önemli olan nokta, Türkiye ABD'nin askeri yardım amaçlarına tam olarak uymadığı sürece yeni ambargoların konulabileceği ya da 'ambargo' adı altında olmasa bile, duruma göre yardımın kısılabileceğinin bilinmesidir.*" (Sander, 1979, s. 85)

Şükrü Sina Gürel'e göre: " *Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimize bakarsak Türkiye'nin ilk defa Soğuk Savaşın başlangıcından beri kendi ulusal çıkarları çerçevesinde hareket edebildiğini Amerika Birleşik Devletleri burada görmüştür. Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin üslerini 1975-1978 yılları arasında faaliyetsiz bırakarak bu konuda Amerika Birleşik Devletleri'nin üstünlüğünü kabul etmediğini göstermiştir.*" (Gürel, Şükrü Sina Gürel ile Mülakat, 2019)

ABD tarafının beklemediği bir şekilde Türkiye'nin 1969 OSİA Anlaşmasını feshederek, Amerikan üs ve tesislerini kapatması, uygulanan silah ambargosunun Türkiye üzerinde etkili olmadığını göstermiştir. 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edilmiştir. Silah ambargosu uygulanmasıyla Türkiye haklı Kıbrıs davasından vazgeçmeyeceğini, Kıbrıs Türk halkını kaderlerine terk etmeyeceğini açıkça ortaya koymuştur. Türkiye silah ambargosu sürecinde ulusal çıkarlarına uygun, kararlı bir dış politika ortaya koymuştur. 1975-1978 yılları arasında uygulanan silah ambargosu, Türk-Amerikan ilişkilerinde etkisi kapanmayacak, derin bir güvensizliğe yol açmıştır.

5. SONUÇ

Türk- Amerikan ilişkileri 1947- 1964 ve 1964-1978 arası iki ayrı döneme ayrılarak değerlendirilebilir. Sovyetler Birliği tehlikesine karşı müttefik arayan Türkiye 1947 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. 1947'den itibaren Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri hızlanmıştır. 1952 yılında NATO üyeliği ile Türk-Amerikan ilişkilerinin altın çağı başlamış denebilir. Türkiye ABD ve NATO ile ilişkilerini geliştirerek Sovyetler Birliği tehlikesine karşı NATO'nun güvenlik alanında girmiş, Türk ordusunun modernizasyonunu sağlamıştır. Türkiye 1950-1960 yılları arasında ABD ile her alanda uyumlu bir dış politika izlemiştir. Türkiye'nin geleceği NATO ittifakına ve ABD ile olan ilişkilere göre düşünülmüştür.

Kıbrıs Sorununun başlaması Türk-Amerikan ilişkilerinde krizlerle dolu günlerin başlangıcı olmuştur. Johnson Mektubu, Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktasına sebep olmuştur. Johnson Mektubu sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinde inişli çıkışlı ve sorunlu günler başlamıştır. Johnson Mektubu sonrası ABD'ye karşı güvensizlik başlamıştır. Türkiye'de NATO ittifakı ve ABD sorgulanmaya başlandı.

Afyon sorunu Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir krize neden olmuştur. Amerikalılar, Anadolu topraklarında yüzyıllardan beri geleneksel olarak yapılan afyon ekiminin

yasaklanmasını istemiştir. Türkiye ise afyon ekiminin yasaklanmasının mümkün olmadığını, fakat sınırlandırılabilceğini açıklamıştır. Türkiye'nin bu açıklamaları ABD tarafını tatmin etmemiş, Türkiye aleyhinde kara propaganda yapılmaya başlanmıştır. ABD'ye göre dünyadaki uyuşturucu ticaretinin kaynağı Türkiye'di. ABD yönetiminde ve Amerikan kongresinde Türkiye'ye yaptırım uygulanması görüşülmeye başlandı. Durum öylesine Türkiye'deki afyon tarlalarının bombalanması dahi gündeme gelmiştir. ABD tarafı, Türkiye'nin afyon ekimini durdurmadığı için cezalandırılması gerektiğini dillendirmeye başlamıştır.

Afyon krizi, Amerika Birleşik Devletleri'nin, Türkiye'nin önceliklerini dikkate almadığını, Türk-Amerikan ilişkilerine sadece kendi penceresinden baktığını göstermiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan her sorunda ABD'nin Türkiye'ye karşı yaptırım kozunu oynaması Türk-Amerikan ilişkilerinde geline noktaı açıkça ortaya koymaktadır. Afyon ekiminin yasaklanması kararının ara rejim döneminde alınmış olması, Türk halkının önceliklerinin dikkate alınmaması dikkate değer bir durumdur. Afyon ekiminin yasaklanması Türk halkında tepkilere neden olmuştur.

1973 seçimlerine gidilirken seçime katılan bütün partiler afyon yasağının kaldırılacağı vaadiyle seçime katılmışlardır. Seçim sonrası kurulan Bülent Ecevit hükümeti afyon yasağını kaldırmıştır. Afyon yasağının kalkması, Türk halkınca olumlu karşılanmıştır. ABD tarafı ise Türkiye'ye ambargo uygulanmasına karar vermiştir. Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtını düzenlemesi sonucu afyon sorunu ikinci planda kalmıştır.

Türkiye'yi Kıbrıs Barış Harekâtına götüren sürece baktığımızda 1963 yılına gitmektedir. 1963 yılı Kanlı Noel'inde Rumlar tarafından Türklere yapılan baskı ve saldırılar şiddetini artırmıştır. Türkiye, Johnson Mektubundan sonra Kıbrıs'ta çıkabilecek muhtemel durumlara karşı hazırlanmaya başlamıştır. Türk ordusunun Kıbrıs'a çıkarma yapabilmesi için çıkarma gemileri yapılmaya başlanmış, olası bir askeri harekate Türk ordusunun hazır olması sağlanmıştır.

1964-1974 yılları arasındaki dönemde Kıbrıs'ta sorunlar bitmemiş, adada yaşayan Türklere karşı Rum terörü dayanılmaz bir hale gelmiştir. Türkiye, geçen 10 yılda yaşanan olaylardan ders almış, 1974 yılına gelindiğinde Kıbrıs'a askeri harekât için hazır. Türkiye, Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak, adada ortadan kalkan devlet düzenini sağlamak için garantörlük haklarına dayanarak Kıbrıs Barış Harekâtını düzenlemiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda adada Rumlar tarafından kuşatılmış durumda olan Türklerin hayatları kurtarılarak, Türk ordusunun başarısıyla sonuçlanmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında, Kıbrıs'ta darbeye iktidara gelen Sampson cuntası devrilmiş, Yunanistan'daki Albaylar Cuntası ortadan kalkmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtında ateşkes görüşmeleri sırasında Rumların, Türk köylerini kuşatmaya alıp, saldırılarına devam etmesinden sonra Kıbrıs'a İkinci Çıkarma düzenlenmiştir. İkinci Çıkarma sonrası Kıbrıs'ın günümüzdeki sınırları oluşmuştur.

Türkiye'nin İkinci Harekâtı ABD tarafından meşru olarak görülmemiştir. İkinci Harekât sonrasında Türkiye'nin adada işgalci olduğu ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin adadan çekilmesi gerektiği Amerika Birleşik Devletleri tarafından açıklanmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı ve İkinci Çıkarması uluslararası hukuka uygun, Kıbrıs'ın kurucu anlaşmalarındaki garantörlük hakkına dayanıyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye karşı bu haksız ve taraflı tutumu Kıbrıs'ın çözümsüzlüğe doğru gitmesine neden olmuştur.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri Kongresinde Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması teklifleri görüşülmeye başlanmıştır. ABD'nin silah ambargosu uygulama kararı Afyon sorununa gitmektedir. Türkiye'nin afyon yasağını kaldırması ABD'de büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Amerikan Kongresindeki Rum ve Ermeni lobisi Türkiye

karşıtlığı ile lobi yaparak Türkiye'ye ambargo uygulanması için girişimlere başlamışlardır. Amerikalılara göre Türkiye, afyon yasağını kaldırarak Amerikan çıkarlarına aykırı hareket ediyordu ve cezalandırılması gerekmektedir. Kıbrıs Barış Harekatının başlaması ile afyon sorunu ikinci planda kalmıştır. Fakat Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye ambargo uygulaması konusunda kararlıydı. Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtı ve İkinci Harekâtı gerçekleştirmemiş olsaydı bile ABD'nin silah ambargosu uygulanacaktı. Amerika Birleşik Devletleri Kongresi, Türkiye'nin Kıbrıs'tan askerlerini çekmediği takdirde silah ambargosu uygulayacağını açıklamıştır.

Türkiye'ye silah ambargosu uygulaması kararında ABD Başkanı ve Kongre görüş ayrılığına düşmüştür. Başkan Ford ve yönetimi Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmasını desteklemiyordu. Fakat Kongre Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması gerektiğini açıklıyordu. Amerika'da yaşanan Watergate Skandalı sonrasında başkan ve yönetimine karşı Kongre güvenmiyordu. Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan ve Kongre arasında yaşanan bir krizin ortasında kalmıştı. ABD Başkanı Ford'un girişimlerine rağmen Türkiye'ye karşı silah ambargosu uygulanma kararı onaylanmıştır.

ABD'nin silah ambargosu kararı Türkiye'de tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye'nin silah ambargosu kararına tepkisi, 1969 yılında imzalanan Ortak Savunma ve İş birliği Anlaşmasını feshetmek ve Türkiye'deki Amerikan üs ve tesislerini kapatmak olmuştur. Türkiye'nin haklı Kıbrıs davasından dolayı Amerika Birleşik Devletleri'nin ambargo uygulaması Türk-Amerikan ilişkilerinde etkileri geçmeyecek bir kırılmaya neden olmuştur. Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması kararının NATO üyeleri arasında bir örneği yoktu. ABD'nin istediği politikalara uymayan Türkiye'ye karşı yaptırım uygulanması gündeme geliyordu. Türkiye'ye 1964 yılında ABD'nin ittifak ortağına karşı tehditkâr bir üslupla Johnson Mektubu göndermesi, Afyon ekimi nedeniyle yaşanan sorunlar ve yıllardan beri Türkiye'nin haklı olduğu Kıbrıs sorununda karşılaştığı durum Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan durumu gözler önüne sermektedir.

Türkiye, ABD'nin silah ambargosu uygulaması sürecinde kararlı bir dış politika izlemiştir. Türkiye kendi ulusal çıkarlarına göre bir siyaset izlemiştir. ABD'nin ambargo uygulaması Türkiye'nin kararlılığını azaltmamış, aksine artırmıştır. Türkiye, haklı olduğu, ulusal çıkarlarına dayanan politikalarına taviz vermeden devam etmiştir. Silah ambargosunun devam ettiği 1975-1978 yılları arasında Türkiye, ambargodan zarar görmüştür. NATO ittifakı ortağı olunan başta ABD ve diğer NATO üyeleri Türkiye'ye silah satışını durdurmuş, ekonomik alanda yaptırımlar uygulanmıştır.

Silah ambargosu Türkiye'de milli savunma sanayinin kurulması sürecini hızlandırmıştır. Milli savunma sanayinin kurulması ile Türkiye'nin dışa bağımlılığın azaltılması hedeflenmektedir. Türkiye'nin bu kararlı tutumu sonucunda ABD Türkiye ile ambargonun kaldırılması için görüşmelere başlamıştır. 1978 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu kaldırılmıştır.

Silah ambargosu sürecinde Türkiye, ittifak ortağı olan Amerika Birleşik Devletleri'ne güvenemeyeceğini bir kez daha görmüştür. Türkiye ile ABD'nin aynı ittifakın üyeleri olmaları Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmasını engellemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1975-1978 yılları arasında uyguladığı silah ambargosu Türkiye üzerinde beklediği etkiyi göstermemiştir. Türkiye, milli menfaatlerine uygun, kararlı tavrından vazgeçmemiştir.

Türkiye, ABD'nin uygun görmediği konularda hareket ederse yaptırımlar ve silah ambargosu tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Türk-Amerikan ilişkilerinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye karşı bu tavrı günümüzde de devam etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin yaşanan her krizde Türkiye'ye karşı yaptırım uygulama tavrı değişmedikçe,

Türkiye'nin Amerikan yaptırımları ile karşılaşması muhtemeldir. Türk-Amerikan ilişkileri, ulusal çıkarlara dayanan, dengeli ve eşit bir seviyede sürdürülmelidir.

KAYNAKÇA

- (1974, Temmuz 20). *T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum)*, 13/1.
- Arcayürek , C. (1985). *Çankaya'ya Giden Yol 1971-1973* (1. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Armaoğlu , F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Armaoğlu , F. (2017). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995* (22. b.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Birand , M. A. (1979). *Diyet* (2. b.). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Birand , M. A. (1985). *30 Sıcak Gün* (10. b.). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bostanoğlu , B. (2008). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası* (2. b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Cılızoğlu , T. (Dü.). (2007). *Çağlayangil'in Anıları* (3. b.). Bilgi Yayınevi.
- Ecevit , B. (2015). *Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası* (1. b.). Ankara: Raşan Ecevit-Bülent Ecevit Bilim Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları.
- Erhan , Ç. (2018). *Beyaz Savaş Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu* (2. b.). Ankara: Altınbaş Üniversitesi Yayınları.
- Erim , N. (1975). *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ankara: Ajans- Türk Matbaacılık.
- Erim , N. (2018). *12 Mart Anıları* (2. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fırat , M. (2015). Yunanistan'la İlişkiler. B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası 1919-1980* (20. b., s. 746). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gönlübol , M., & Kürkcüoğlu , Ö. (2014). *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995* (10. b.). (M. Gönlübol, Ed.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürel , Ş. S. (2018). *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri* (1. b.). Ankara: İmge Yayınevi.
- Gürel , Ş. S. (2019, Ekim 10). Şükrü Sina Gürel ile Mülakat. (B. Sızan, Röportaj Yapan)
- Howard , H. N. (1976). The Bicentennial in American-Turkish Relations. *The Middle East Journal*, 30(3), 291-310.
- Neziroğlu , İ., & Yılmaz, T. (Dü.). (2014). *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları* (Cilt 6.). Ankara: TBMM Basınevi.
- Olgun , A. (1991). *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*. Ankara: Ank.
- Robins , P. (2007). The Opium Crisis and the Iraq War: Historical Parallels in Turkey-US Relations. *Mediterranean Politics*, 12(1), 17-38.
- Sander , O. (1979). Türkiye'nin Batı Bağlantısı ABD ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 34, 63-86.
- Sönmezoglu , F. (2016). *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Kitabevi.

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl:10 Sayı:20 (2021)

Uslu , N. (2016). *Çatlak İttifak 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri* (1. b.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Vatansever , M. (2010). Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 1487-1530.